

Uşaq hüquqlarının dünyada və ölkəmizdə müdafiəsi praktikası

İnsan hüquqları sahəsində beynəlxalq normaların realizəsi problemi həm beynəlxalq, həm də dövlətdaxili aspektə malikdir. Bu zaman insan hüquqları sahəsində beynəlxalq normaların implementasiyası, onların müdafiəsi üzrə qaydaların müəyyən edilməsi sahəsində əsas vəzifə dövlətdaxili hüquqla müəyyən edilir.

Dövlətin özünün dövlətdaxili qanunvericiliyinə istinad etməklə beynəlxalq öhdəliklərə əməl etməməsinin qeyri-mümkünlüyü hüquq edəbiyyatında da ciddi şəkilə müdafiə edilir. Belə ki, Q.I.Tunkin hesab edir ki, dövlətdaxili və beynəlxalq hüquq normaları arasında uyğunsuzluq (kolliziya) yaranarsa, dövlət özünün beynəlxalq öhdəliklərini yerinə yetirməlidir, belə ki, onun dövlətdaxili qanunvericiliyə istinad etməsi onu beynəlxalq öhdəliklərdən azad etmir. Bu mənada, S.V.Çernişenko haqlı olaraq qeyd edir ki, dövlətdaxili hüquq beynəlxalq hüquqla ona görə razılaşmalıdır ki, beynəlxalq hüququn yerinə yetirilməsini təmin etsin.

Dünya dövlətlərinin konstitusiyalarının əsas müddələrinin təhlili ilə bu problemi bir qədər də praktiki nöqteyi-nəzərindən izah edək. Məsələn, Almaniyanın Əsas Qanununun 25-ci maddəsinə görə, beynəlxalq hüququn ümumi normaları federasiya hüququnun tərkib hissəsidir, dövlətin qanunlarına münasibətdə üstün hüquqi qüvvəyə malikdir, federasiya ərazisində yaşayan şəxslər üçün hüquq və vəzifələr yaradır. Avstriya Konstitusiyasının 9-cu maddəsində qeyd edilir ki, beynəlxalq hüququn ümumtanınmış normaları federasiya hüququnun tərkib hissəsidir. Yunanistan Konstitusiyasının 28-ci maddəsinin 1-ci bəndinə əsasən, beynəlxalq hüquq normaları, həmçinin, qanun əsasında və hər biri də müəyyən olunmuş şərtlərlə qüvvəyə minmiş beynəlxalq müqavilə ratifikasiya edildiyi andan daxili hüququn tərkib hissəsidir.

Yaponiya Konstitusiyasının 98-ci maddəsində qeyd edilir ki, Yaponiya tərəfindən bağlanmış müqavilələr və beynəlxalq hüquqla müəyyən edilmiş normalar vidadna yerinə yetirilməlidir.

Fransa Konstitusiyasının 55-ci maddəsində qeyd edilir ki, ratifikasiya edilmiş və ya təsdiq edilmiş beynəlxalq müqavilələr onların dərc edilməsi anından qanunların qüvvəsindən üstün qüvvəyə malik olur, bu şərtlə ki, həmin müqavilə və ya sazişlər digər tərəfdən də tətbiq edilsin. Bu zaman qarşılıqlı prinsipi də xüsusi yer tutur. İsveçrə Konstitusiyasının 5-ci maddəsinə görə konfederasiya və kantonlar tərəfindən beynəlxalq hüquqa əməl edilməsi dövlət-hü-

quqi fəaliyyətin prinsiplərindən biridir. Beynəlxalq müqavilələr İsveçrə üçün hüquqi qüvvəyə mindiyi andan onun daxili hüququnun tərkib hissəsidir, bu zaman hər hansı xüsusi inkorporasiya aktının qəbul edilməsi, hətta dərc edilməsi də tələb olunmur. Fərqlər üçün isə onun rəsmi qaydada dərc edilməsi tələb edilir.

Türkiyə dövlətinin iştirakçısı olduğu beynəlxalq müqavilələr dövlətdaxili hüquqda hər hansı qanunvericilik və ya inzibati xarakterli əlavə akt qəbul edilmədən inkorporasiya edilir. Inkorporasiya müqavilənin Türkiyə dövləti üçün qüvvəyə mindiyi andan başlanır.

B.İ.Ocminin yazır: "Ukrayna Konstitusiyasının 9-cu maddəsinə görə, Ali Rada tərəfindən məcburiliyinə razılıq verilən beynəlxalq müqavilələr milli qanunvericiliyin tərkib hissəsidir. Beynəlxalq müqavilələr dövlətdaxili ratifikasiya, qəbul etmə və ya birləşmə haqqında qanunla inkorporasiya edilir, bu zaman xüsusi qanunvericilik və ya inzibati xarakterli əlavə aktın qəbul edilməsi tələb edilmir".

M.B.Baqlayın fikrincə, RF Konstitusiyasının 15-ci maddənin 4-cü bəndində qeyd edilir ki, beynəlxalq hüququn ümumtanınmış prinsip və normaları və RF-nin beynəlxalq müqavilələri onun hüquq sisteminin tərkib hissəsidir. Əgər RF-nin beynəlxalq müqavilələrində qanunlardan fərqli olaraq, digər qaydalar müəyyən edilirsə, onda beynəlxalq müqavilənin qaydaları tətbiq edilir.

AR üçün də beynəlxalq və dövlətdaxili hüququn qarşılıqlı əlaqəsinin müəyyən edilməsi üzrə siyasətin müəyyənləşdirilməsi və öz üzərinə götürdüyü beynəlxalq öhdəliklərin yerinə yetirilməsi üzrə implementasiya formalarının seçilməsi mühüm yer tutur.

Yuxarıda göstərilənləri ümumiləşdirərək AR praktikasında bir sıra xüsusiyyətləri qeyd etmək yerinə düşərdi:

1) Beynəlxalq hüququn, o cümlədən, beynəlxalq insan hüquqları standartlarının dövlətdaxili implementasiyası üçün adekvat hüquqi əsas müəyyən edən 12 noyabr 1995-ci il tarixli ümumxalq referendumu yolu ilə qəbul edilmiş AR Konstitusiyası və AR tərəfindən insan hüquqları sahəsində qəbul edilmiş digər normativ-hüquqi aktlar beynəlxalq hüquq normalarına hörmət prinsipi üzərində qurulmuşdur. 18 mart 2009-cu il

tarixli referendumda konstitusiyaya təklif olunan əlavə və dəyişikliklərin xalq tərəfindən dəstəklənərək, qəbul olunması insan hüquqlarının müdafiəsinə yeni dəyərlər əlavə etmişdir.

F.M.Ələsgərov yazır: "Konstitusiyada insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının qorunması qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının üzərinə mühüm bir vəzifə kimi qoyulmuşdur. Eyni zamanda, konstitusiyaya insan və vətəndaş hüquqlarının üstünlüyü və ölkə ərazisində birbaşa qüvvəsinə elan edir, bunların təmin olunmasının AR-in ali məqsədi olduğu bəyan edilir. Bu xüsusiyyətləri qeyd edərək, göstərilir ki, AR referendum yolu ilə qəbul olunmuş prinsipə "insan hüquqları manifesti" adlanacaq demokratik konstitusiyası ilə hüquqi dövlətə doğru-əsl vətəndaş cəmiyyətinə doğru qətiyyətli addım atılmışdır".

N.Adilov göstərir ki, 2) Beynəlxalq və dövlətdaxili hüquq normalarının qarşılıqlı əlaqəsi, bilavasitə AR Konstitusiyasında əks olunmuşdur. Belə ki, AR Konstitusiyasının 151-ci maddəsində göstərilir ki, AR-in qanunvericilik sisteminə daxil olan normativ-hüquqi aktlar ilə (AR Konstitusiyası və referendumla qəbul edilən aktlar istisna olmaqla) AR-in tərəfdar çıxdığı dövlətlərarası müqavilələr arasında ziddiyyət yaranarsa, həmin beynəlxalq müqavilələr tətbiq edilir. Bu zaman görüldüyü kimi, AR Konstitusiyası və referendumla qəbul edilən aktlar istisna təşkil edir. Buna oxşar müddəalar, bilavasitə uşaq hüquqları ilə əlaqədar AR tərəfindən qəbul edilmiş normativ-hüquqi aktlarda da əks olunmuşdur ki, bu da mühüm norma kimi müəyyən edilməlidir.

3) İnsan hüquqlarının təminatı sahəsində AR-in tutduğu mövqe özündə beynəlxalq hüquq normalarına tam hörmət prinsipini əks etdirir. Konkret insan hüquqlarına gəldikdə, bu zaman AR Konstitusiyasının 12-ci maddəsi xüsusi qeyd edilməlidir. Belə ki, 12-ci maddənin 1-ci hissəsinə görə, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi, Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsi dövlətin ali məqsədidir. 18 mart 2009-cu il tarixli referendumda konstitusiyaya təklif olunan əlavə və dəyişikliklərdə dövlətin ali məqsədinə insan hüquqları ilə bərabər AR vətəndaşlarına layiqli həyat səviyyəsinin

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına
Dövlət Dəstəyi Fondu

KİVDF

www.kivdf.gov.az

Bu yazı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə "İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, vətəndaşların hüquqi, siyasi mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi, sosial və siyasi fəallığının artırılması" istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

təmin edilməsi müddəasının da gətirilməsi insan hüquqlarına əlavə dəyər vermişdir. Həmin maddənin 2-ci hissəsinə görə isə, bu konstitusiyada sadalanan insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları AR-in tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə uyğun tətbiq edilir. Bu isə, AR-də insan hüquq və azadlıqlarının beynəlxalq hüquq normalarına tam uyğunlaşdırılması istiqamətində atılan müsbət addım kimi qiymətləndirilməlidir. Daha sonra, 71-cü maddənin 6-cı hissəsində qeyd edilir ki AR ərazisində insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqları birbaşa qüvvədədir.

4) İnsan hüquqları sahəsində beynəlxalq müqavilə müddələrinin əksəriyyəti öz-özünə icra olunan deyildir. Buna görə də, insan hüquqlarının müdafiəsinin daha real təminatı üçün ən yaxşı vasitəsi onların milli qanunvericiliyinə transformasiyası olardı. Belə ki, AR Konstitusiyasının 148-ci maddəsinin II hissəsində deyilir ki, AR-in tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr AR-in qanunvericilik sisteminin ayrılmaz tərkib hissəsidir. Doğrudan da, göstərilən müddəa beynəlxalq və dövlətdaxili hüquq normalarının qarşılıqlı əlaqəsinin müəyyən edilməsində xüsusi yer tutur.

Qeyd etmək lazımdır ki, insan hüquqları sahəsində beynəlxalq normaların əksəriyyəti özü icra olunmayan normalardır. Belə ki, 1966-cı il tarixli "Mülki və siyasi hüquqlar haqqında" 1996-cı il ta-

rixli Beynəlxalq Paktın 2-ci maddəsinin 2-ci hissəsində deyilir ki, dövlətlər öz ölkələrinin konstitusiyaya prosedurlarına və bu Paktın müddələrinə müvafiq olaraq, Paktın elan olunmuş hüquqların həyata keçirilməsi üçün zəruri olan biləcək belə qanunvericilik tədbirlərinin və digər tədbirlərin qəbul edilməsi üçün lazımı ölçü götürməyi öhdələrinə götürürlər. Uşaq Hüquqları haqqında 1989-cu il tarixli Konvensiyanın 3-cü maddəsinin 2-ci hissəsində qeyd edilir ki, iştirakçı dövlətlər uşağın valideynlərinin, qeyyumlarının və ya onun üçün qanuna görə məsuliyyət daşıyan digər şəxslərin hüquq və vəsaitlərinə nəzərən olaraq, onun rifahı üçün zəruri olan müdafiə və qayğı ilə uşağı təmin etməyi öhdəyə götürür və bu məqsədlə bütün qanunvericilik tədbirlərini və inzibati tədbirlər görürlər.

5) İnsan hüquqları sahəsində AR tərəfindən qəbul edilmiş mühüm dövlətdaxili normativ-hüquqi aktlar beynəlxalq normalara (standartlara) uyğundur ki, bu da, eyni zamanda, uşaq hüquqları sferasında mövcud qanunvericilikdə də bir daha əks olunmuşdur. Belə ki, Uşaq Hüquqları haqqında 19 may 1998-ci il tarixli AR Qanununun 45-ci maddəsində qeyd edilir ki, AR-in tərəfdar çıxdığı dövlətlərarası müqavilələrlə bu Qanun arasında ziddiyyət yaranarsa, həmin beynəlxalq müqavilələr tətbiq edilir.

Vahid Ömərov,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru